

ALKAVARE LAPPKAPELL

EN KULTURBILD

AV AXEL HAMBERG

DET ÄR NOG ICKE SÅ MÅNGA FJÄLLintresserade turister, som känna till att i västkanten av de ännu ganska otillgängliga Sarekfjällen finnes en kyrka av rätt så originell skapnad och 137 år gammal. Det är Alkavare lappkapell, uppfört i väståndan av berget Alkavare på en terrass, som höjer sig omkring 70 m över sjön Alkajaure (763 m ö. h.).

Denna trakt är nu ödslig; endast vid midsommar och i mitten av augusti upplivas den av de flyttande lapparna med deras renhjordar, som under högsommaren uppehålla sig vid lågfjällen kring Virihaure och Vastenjaure. Under andra hälften av 1600-talet var trakten däremot skådeplatsen för en vida livligare verksamhet. År 1657 upptäcktes nämligen av lappen Pagge Andersson silvermalm just i berget

Alkavare,¹ och tre år senare gjordes i Kedkevare (Silbakvare), omkring 2 mil SSV om Alkavare, en liknande upptäckt av en lapp Jon Persson. Gemensam smälthyttan anlades 1661 i Kvikkjokk, där även kyrka byggdes vid samma tid. Ett verkligt bergsbruk utvecklades därefter i denna avlägsna trakt, ehuru i mycket blygsamma dimensioner,

ALKAVARE LAPPKAPELL 1911,
SETT FRÅN VÄSTER.

N. von Hofsten foto.

ty sammanlagda tillverkningen av metaller vid dessa anläggningar uppgick ej till mer än 26 kg silver och 13 300 kg bly. Redan år 1702 nedlades gruvdriften med konungens tillstånd.

Trots det ringa malmutbytet var

Kvikkjokk vid denna tid en bemärkt plats inom svenska lappmarkerna och överflyglade i detta hänseende till och med Jokkmokk, som en längre tid varit huvudort i den vidsträckta Lule lappmark samt år 1607 erhållit kyrka med egen predikant. År 1696 förflyttades nämligen kyrkoherden i Jokkmokk till Kvikkjokk, och Jokkmokk blev annex med en där bosatt komminister. Först hundra år senare ombyttes rollerna återigen; pastorn fick sin stadigvarande bostad i Jokkmokk och komministern i Kvikkjokk, vilket förhållande sedermera fortfarit.²

Då de närmare omständigheterna vid uppförandet av lappkapellet i den avlägsna och endast av kringströvande lappar besökta fjälltrakten vid Alkavare syntes mig ouppklarade och väl värda att utredas, vände jag mig redan för åtskilliga år sedan för erhållande av hänvisningar såväl till den utmärkte kännaren av Härnösands stifts ecklesiastika

¹ C. J. ASPLUND, Norrbottens bergsbruk i Norrbotten, utg. av Norrbottens läns Jubileumsutställnings bestyrelse II. Göteborg 1921.

² L. BYGDÉN, Härnösands Stifts Herdaminne Bd. II. Uppsala 1923.

förhållanden, f. d. överbibliotekarien L. Bygdén, som till den framstående kännaren av våra lappmarkers humaniora, professor K. B. Wiklund. Efter något år hade båda påträffat värdefulla upplysningar angående det gamla kapellet, och sedermera fann jag flera data angående detsamma såväl i riksarkivet i Stockholm som i Uppsala universitets bibliotek. Dessa efterforskningar ha givit följande resultat:

Redan hundra år innan kapellet byggdes anordnades gudstjänst i det fria, såsom framgår av en skrivelse av den 18 januari 1690 från Kongl. Bergs Collegium till Superintendenten Matthias Steuchius i Härnösand, vari anhålles om föranstaltande därom att »Bruksfolket vid Alke och Kidkevare Silfvervärck med de der omkring sig uppehållande Lappar, blifve med ordentelig Gudstjenst av någon exemplarisk man betjente, emedan hitintill hjälpe Prästen vid Jockmock, endast några gånger om året, rest till dem emot särskilt vedergällning för hvarje resa, efter avtal med Bergmästaren Sven Fagg, han Själavården äfven ofvannämnde Bruks folck och Lappar blifvit uppdragen och anförtrodd».¹

¹ Citat efter Lappmarks Beskrivning av JOH. ELSERS, pag. 818, K. Riksarkivet.

ALKAVARE LAPPKAPELL 1916.

T. Å. Tengwall foto.

Emellertid erbjöd denna gudstjänsthållning i fria luften ofta svårigheter, varför konsistoriet i Härnösand anhöll hos den år 1739 inrättade Kungl. Direktionen över ecklesiastikverket i Lappland, att ett hus måtte uppföras vid Aras fjäll, förmodligen nära utloppet av Mellätno i Virihaure. I direktionens protokoll för den 2 dec. 1785 § 8 relateras denna framställning med följande ord:

»Anmältes så wäl Herr Ärke Biskopens Doctor Mennanders promemoria, som Hernösands Consistorii skrifvelse af d. 26 October sidstl. hvarutinnan föreställes angelägenheten deraf, att ett Hus wid Aras Fjäll i Luleå Lappmark måtte warda upbyggt till Gudstjänstens förrättande, på det Läraren och Åhörarne må under deras offentlige och högtideligaste andaktsöfningar warda skylde för storm och rägn och owäder som der å fjälltracten esomoftast skola inträffa, hvaribland i år under Gudstjänsten ett så hiskeligt slag-rägn med storm skall infallit att Prästen och åhörarne blifvit genomvåta, och att Sacramentet icke utan största svårighet kunnat utdelas. Hemställandes fördenskull Consistorium att ett hus å förenämnde ställe måtte få af gråsten uppmuras utan kalkbruk samt täckas med näfwer och tunna hällar om ej tillgång på takved derstädes finnas skulle: Anseendes Consistorium tvenne med stenmurs läggning och stensprängning öfvade karlar med tillhjelp af Lappar kunna åstadkomma denna byggnad, som endast med ett par eller tre små fensterlufter och ett litet altare med skrank omkring försedd kan utan dryg kostnad uppföras.»¹

Denna behjärtansvärda framställning avslogs emellertid av K. direktionen, emedan konsistoriet ej nämnt ett ord om vad huset skulle kosta. Den 1 dec. 1786 återupptogs ärendet på nytt, sedan konsistoriet inkommit med uppgift »att hela kostnaden med byggnads Materialier, dagswerken, fenster, smide samt Byggmästarens Arvode m. m. belöper sig till Ett hundra Sjutton Rdr 8 ss. Specie; hwilken summa Consistorium derföre anhåller måtte till ovanbem. te behof af Kongl. Directionen bewilljas och anslås». Den be-

¹ Lappmarkens Eccles: Dire Protocoller för år 1780—1790, Riksarkivet.

gärda summan beviljades. I direktionens protokoll för den 29 nov. 1788 § 5 omtalas slutligen, att kapellet blifvit uppfört.

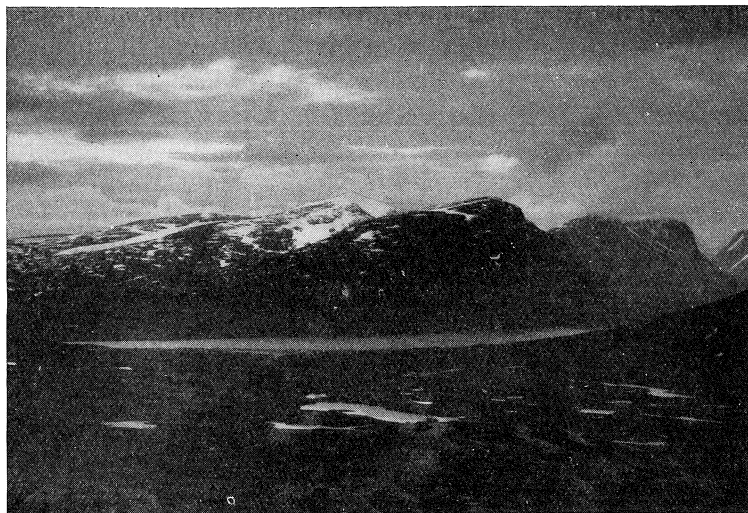
I Härnösands domkapitels protokoll för den 25 okt. 1788 finnas några ytterligare detaljer av intresse angående kapellets uppförande.¹ Där omtalas, att pastorn i Jokkmokk, Samuel Öhrling, i en rapport, daterad den 1 Martii 1788, meddelat att materialerna till bönhuset nu voro framförda samt att han i skrifvelse av den 11 augusti samma år inberättat, »att kapellet blifvit fullbordadt, så att han då med den församlade lappmenigheten däruti hållit gudstjänst och njutit lugn och skydd för storm och oväder, som annars denna gång skulle hafva gjort deras sammankomst till det mesta onyttig, förklarande därjämte att de med glädje yttrat sin erkänsla af den nåd, som dem härigenom vederfarits».

»Huset är», heter det vidare, »anlagt vid västra änden av Alkawara fjäll, som för de flästa af Fjäll-Lapparne skall vara lägligare och dit de utan hinder af elfvar och bäckar lättare kunna sammankomma, än till Aras. Enl. ingifven räkning hafva de till byggnaden anslagna 117 Rdr 8 sk., så nära åtgått att icke mera däraf är i behåll än 1 Rdr 24 sk., hvilka till takets och det öfrigas omtjärande nästa sommar skola erfordras. Af materialerna hafva 35 st. bräder och någon spik öfverblifvit, som förmåles skola warda till bänkar använda». Såsom nedan visas torde dock några bänkar aldrig ha blifvit uppförda.

Angående predikoresorna till det lilla kapellet under de följande årtiondena saknar jag kännedom, men säkerligen är åtskilligt att finna härom i Härnösands domkapitels protokoll för denna tid. I de Nensénska samlingarna i Uppsala universitets bibliotek² lämnas emellertid uppgifter om kapellets storlek och konstruktion jämte en målande skildring av huru en gudstjänst därstädes tillgick år 1841. Uppgifterna, som Nensén, kyrkoherde i Dorotea, erhållit av komminister N. Fr. Björkman i Kvikkjokk, meddelas här i av prof. K. B. Wiklund godhetsfullt gjord transkription.

¹ Enl. brev av den 25 febr 1913 från f. d. överbibliotekarien L. Bygdén.

² Foliant R. 649.

UTSIKT FRÅN UNNA RISSAVARE MOT ALKAJAURE OCH ALKAVARE.

Förf. foto.

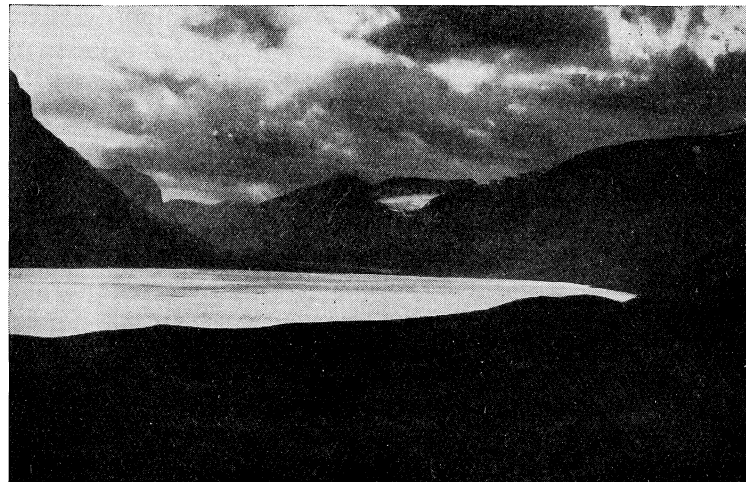
ALKAVARE BÖNEHUS

»Längd 10 à 12 alnar, bredd 7 à 8 alnar; å en stenig slät bergknalle, inunder Alkavare. Väggarna av stenskarfvor, nedersta laget vid jorden stora stenar. Vål röstadt med stockar å muren, sammanfogade med trenne kors, med inmurade järnhållare å alla sidor genom stockarna, mot stormen. Utan golf; från jorden till röstet ungefär 7 alnar; stenväggen 3 à 3½ alnar. Hade trenne fönster, ett i norr midtemot dörren, ett å östra ändan, vid hvilket en disk med en altarlist framför, ett vid dörren å västra sidan, alla lika stora med infogade träbågar med 16 smårutor hvardera. Ned invid bönhuset var en liten grop, där vi kokte vårt kaffe, en lämning efter fordom uppbruten silfvermalm; bredvid hade vi vårt tält. Lapparna lågo i bönhuset, hvarest inga bänkar, ingen stol; folket och prästen stod under hela gudstjänsten. Nu sådan mängd lappar, att de icke alla rymdes i bönhuset. Här, den 25 juli, firades 2:dra böndagen. Jag skriftade och predikade högmässan liksom i Kvikkjokk och gjorde altartjänsten. I Kvikkjokk predikade jag äfven midsommardagen. Brädtak, några gånger tjäradt. Ingen kyrkogård; liken föras till Kvikkjokk.»

Hållandet av kristlig gudstjänst i dessa avlägsna trakter hade sålunda först föranletts av bergverksrörelsen. Vid denna tid var lapparnas kristendomsenskap ganska liten, och tämligen allmänt fortforo de att offra till sina seitar och avlidna anhöriga.¹ När bergverksrörelsen sedermera nedlades, tyckes önskvärdheten att bibehålla gudstjänsten för lapparnas skull ha framträtt, och härav utvecklade sig sedan behovet av ett kapell för att i händelse av oväder andaktsövningen skulle kunna hållas ostörd. Måhända har genomblötningen under gudstjänsten 1785 härvid haft en avgörande betydelse. Ursprungligen synes man ha tänkt sig att bygga hela huset, även taket, av naturlig sten från omgivningarna, men denna plan har väl måst övergivas på grund av omöjligheten att med detta material erhålla en tillförlitlig takkonstruktion. Sålunda har man måst bestämma sig för att uppfakta ett trätak, antagligen från Kvikkjokk.

Avståndet därifrån till Arasvare är omkring 8 mil, en betydande distans att frakta ett tungt trätak, fönsterkarmar, dörr m. m. Måhända är orsaken till att forkarlarna eller

¹ O. BERGQUIST, Den andliga odlingen i Norrbotten och dess utveckling. — Norrbotten Bd 2. Göteborg 1921, sid. 268.

FRÅN BACKARNA ÖSTER OM SARVESJOKKS MYNNING
ALKAJAURE OCH ALKAVAGGE.

Förf. foto.

pastor Öhrling på eget beväg ändrade platsen för kapellets uppförande icke den för Konsistoriet i Härnösand uppgivna, att platsen vid Alkavare vore lämpligare, utan snarare att vägen dit var två mil kortare. Kanske dragrenarna, som förmodligen användes till virkets framforslande på vinterföret, hade tröttnat? Eller manskapet ledsnat? Arasfjället förefaller nämligen att ligga mera centralt bland lappbyarna, om dessa hade ungefär samma kåtaplatser då som nu, och närheten av Virihaure borde ha underlättat trafiken till kapellet. Huru det än må förhålla sig med bevekelsegrunderna för ändringen av byggnadsplatsen, säkert är, att fraktningen av det tunga taket från Kvikkjokk den sex mil långa vägen till Alkavare var en betydande kraftprestation, som helt visst skulle vara mycket svår att förmå nutidens bekvämligare lappar att utföra. 1600- och 1700-talens lappar voro emellertid genom de barbariska malmfrakterna¹ på ett helt annat sätt inställda på transporter av tunga laster i de väglösa fjällen, men det torde ej kunnat hindra, att avkortningen av en transport från åtta till sex mil kunde vara nog så skön. Denna sak torde herrarna i Härnösand och Stockholm icke haft någon egentlig blick för.

Även för predikoresorna kunde en förkortning av vägen vara av betydelse. Nensén omtalar² — efter Björkman — huru vägen gick; man finner att den måste ha varit nästan identisk med den på kartbladen Qvikkjokk, Stora Sjöfallet och Sulitälma angivna stig, som från det förstnämnda stället för upp över Vallevare, därefter ned i Ruonasvagge samt förbi Puojtesjaure, Vassjajaure och Sarvesjokk till Alkajaure. Man hade första lägerplats vid »gråberget Ruddnäs», »ett fult, trångt och mörkt ställe, omgivet av smärre fjäll», förmodligen kartans Ruonas. Andra lägerplats togs under »gråberget Vassja» »vid en bäckstrand och källa, här är öppen utsikt»; ungefärliga läget återfinnes lätt på kartan. Nensén säger, att vägen räknas för 8 mil, men sannolikt icke är

¹ Jämför: JANRIK BROMÉ, Nasafjäll, ett norrländskt silfververks historia. Stockholm 1923. Sid. 156.

² l. c.

mer än 6, högst 7 mil, i alla händelser en mycket besvärlig vandring. Ditresan företogs den 22, 23 och 24 juli, den 25 hölls predikan antagligen tidigt på förmiddagen och samma dag anträdde hemresan, som även erfordrade tre dagar. Skulle kapellet ha förlagts till Arasvare, hade predikoresan från och till Kvikkjokk tagit åtta dagar i anspråk, oavsett en eller annan dag, då man måst ligga stilla för alltför kraftigt oväder.

Det är klart, att dessa tvungna resor till Alkavare måtte av sådana Kvikkjokkskomministrar, som ej voro särskilt skapade för ansträngande friluftsliv eller som nått högre ålder, ha betraktats såsom en något besvärlig ämbetsplikt. Det är därför ej underligt, att de slutligen upphörde. Genom brevväxling med ledamoten av domkapitlet i Härnösand, rektor Gösta Bucht har jag fått utrönt, att Alkavareresan sista gången omnämnas i en handling av ²¹/₂ 1858 såsom då ännu varande i bruk. I en visitationsberättelse av år 1864 säges däremot, att dessa resor kommit ur bruk. Någon gång mellan 1857 och 1863 måste sålunda den sista resan ha företagits.

Det lilla kapellets utseende framgår av fig. sid. 264 och 265. Såsom synes ha väggarna helt och hållet uppförts av någorlunda rätvinkliga stycken av naturlig sten utan sammanfogning med murbruk. Särskilt den västra väggen, som saknar fönster, tyckes ha blivit jämn och välbyggd. Taket synes omsorgsfullt hopfogat och skulle väl ha stått sig, om det ej blivit föremål för lättsinnig åverkan. Gruvdriften vid Alkavare och Kedkevare nedlades visserligen redan 1702, men dessa malmförekomster ha sedermera åtminstone tidtals varit föremål för s. k. försvarsarbete. Detta var fallet sommaren 1896, då tvenne i bergsprängning hemmastadda personer uppehöll sig vid Alkavare några veckor. De använde kyrkans västra del till boningshus och togo bränsle till sin matlagning från takets östra del. Jag var själv i fjällen denna sommar och hörde lappar med harm berätta om detta helgerån mot det vördnadsvärda gamla kapellet. I augusti 1900 besökte jag platsen, och så vitt jag kan

minnas hade taket redan då ungefär samma utseende, som framgår av bilden från 1916. Sedan dess har förstörelseverket ytterligare fortskridit, såsom man kan finna vid en jämförelse med bilden å sid. 258 i Turistföreningens årskrift för 1924. Att döma av denna utvecklingsserie torde det ej dröja många årtionden, innan det gamla kapellets tak helt och hållet förbrukats till matkokning.

Man tycker, att på dessa öde fjällvidder, där ett hus är en skatt, solidaritetskänslan mellan de fjällfarande skulle mana till vidmakthållandet av en sådan klenod som detta gamla lappkapell, men en dylik ambition saknas hos alltför många, i alla händelser hos en hel del, som icke idas skilja på mitt och ditt, när de ej riskera upptäckt och ansvar.

